

פרשת כי תצא

ממזר

לא יבא ממזר בקהל ה' גם דור עשירי לא יבא לו בקהל ה': (דברים כג, ג)

שורש האיסור

כתב ספר החינוך (מצוה תקס) וז"ל שנמנע הממזר מלישא בת ישראל, ועל זה נאמר "לא יבא ממזר בקהל ה'", כלומר שלא יבא לישא אשה מבנות קהל ה'. אבל להכנס עמהם בכל מקומות מושבותיהם, ולישא וליתן עמהם בכל הדברים מותר באמת כאחד מבני ישראל. וכבר אמרו זכרונם לברכה (הוריות יג, א) שממזר תלמיד חכם קודם בקריאת התורה לכהן עם הארץ.

משרשי המצוה לפי שתולדת הממזר רעה מאד שנעשית בטומאה ובמחשבת פיגול ועצת חטא, ואין ספק כי טבע האב צפון בבו, ולכן השם בחסדו הרחיק זרע הקודש ממנו כאשר הבדילנו והרחיקנו מכל דבר רע.

ממזר בירושלים

מדויק בדברי החינוך שמותר לממזר ללכת בכל מקום שירצה, אמנם בשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סי' ג) הביא מה ששמע באבות דר"נ (פרק יב) שיש איסור לממזר ליכנס לירושלים, דז"ל וכן מי שעובר עבירה והוליד ממזר אומרים לו ריקה חבלת בעצמך חבלת בו, שאותו ממזר היה רוצה ללמוד תורה עם אותן התלמידים שהיו יושבין ושונין בירושלים, והיה הממזר הולך עמהן עד שהגיע לאשדוד עומד שם ואומר אוי לי אילו לא הייתי ממזר כבר הייתי יושב ושונין בין התלמידים שלמדתי עד עכשיו, ולפי שאני ממזר איני יושב ושונין בן התלמידים לפי שאין ממזר נכנס לירושלים כל עיקר שנאמר "וישב ממזר באשדוד", ומשמע מכל הסיפור ובעיקר מהך לישנא של לפי שאין ממזר נכנס לירושלים כל עיקר, ומההוכחה מהכתוב של וישב ממזר באשדוד, שאיכא איסור בזה שלא יכנס ממזר בירושלים.

ממזר במצות עלייה לרגל

ועל פי זה כתב בשו"ת צי"א (חלק כא סי' ד) שיש מצוות שממזר פטור מהם. ויעויין שם שמביא מספר קונטרס נועם מגדים מהפר"מ עם פירוש בית הלוי בהערות הגר"מ אריק ז"ל שבראש הספר אות י', שמוסף עמ"ש הש"ך (יו"ד רפא, ח) בסתמא שיש כמה מצות שאין הממזר חייב בהם, וכן בבית הלוי שם (אות קע"ד), מוסיף על פי האבות דר"נ הנ"ל, דנראה לו פשוט דלפי"ז פטור הממזר מקרבן פסח ומעליות וקרבתות הרגל.

ממזר בכא"א

כתב הרמב"ם (ממרים ו, יא) וז"ל, הממזר חייב בכבוד אביו ומוראו אע"פ שהוא פטור על מכתו וקללתו עד שיעשה תשובה, אפילו היה אביו רשע ובעל עבירות מכבדו ומתיירא ממנו. והקשה ע"ז הטור (יו"ד סי' רמ) מההיא דב"ק (צד, ב) הניח להן אביהן פרה וטלית וכל דבר המסויים חייבים להחזיר מפני כבוד אביהם, ופריך אקרי כאן ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך, ומשני בשעשה תשובה ולא הספיק להחזיר עד שמת. אלמא דכל זמן שלא עשה תשובה אינו חייב בכבודו. ות"י הב"י דשאני כבוד שיש בו חסרון כיס כפרה וטלית שנשלם ברבית, ומדינא אין חייבים להחזיר, דאמר קרא "אל תקח מאתו נשך ותרבית וחי אחיך עמך" לדידיה אזהר רחמנא דניהדר ליה ולא לבריה, מש"ה אם לא עשה תשובה אין חייבין להחזיר, משא"כ בכבוד דלית ביה חסרון כיס אה"נ דמחייבי.

עוד ת"י האוה"ח הק' (ר"פ קדושים), דהא קי"ל (קדושין מט, ב) ע"מ שאני צדיק אפילו הוא רשע גמור מקודשת, הרי דלא מקילינן במילתא דאורייתא כל עוד דאיכא למתלי בהרהר בתשובה, וה"נ תלינן שמא באותו רגע הרהר בתשובה, והרי הוא עושה מעשה עמך, וחייב בכבודו ובמוראו, ודוקא גבי פרה גזולה פריך משום דמוכח שמת ברשעו כיון שלא החזיר. ותמה עליו בשו"ת יביע אומר (ח"ג אה"ע סי' ח) ממש"כ הרמב"ם (פ"ד מה' אישות), דהמקדש בפסולי עדות דאורייתא אין חוששין לקידושיו, אלמא דלא חיישינן שמא הרהר בתשובה כל דלא מוכח ע"י רגלים לדבר שחזר בתשובה.

עוד הביא מהברכ"י (יו"ד רמ, יא), שהביא תירוץ הגאון מהר"ר יהונתן אייבשיץ, דה"ט דהרמב"ם שמא הרהר בתשובה, והקשה עליו דא"כ אין חיובו אלא מספק שמא הרהר בתשובה, ולפ"ז אינו אלא מדרבנן לדעת הרמב"ם דחומר הספיקות של תורה מדרבנן, ואילו לשון הרמב"ם מורה שאע"פ שהוא רשע בודאי חייב לכבדו, וחיובו מן התורה.

והוסיף בשירי ברכה (שם סק"ז), דלא דמי לההיא דקידושין, דאתי דיבור דידיה ע"מ שאני צדיק ומספק עלינו את חזקתו הקודמת, ובהא הוא דחיישינן שמא הרהר בתשובה, אבל הכא כיון דאדם רשע הוא לא שבקינן חזקת רשע משום ספיקא דשמא הרהר בתשובה.

ס"ת שכתב ממזר

איתא בשו"ע (יו"ד רפא, ד) ס"ת שכתבו ממזר, יש פוסלין. וכתב הש"ך במרדכי כתב טעם אחד דכשמגיע לפסוק "לא יבא ממזר בקהל ה'", נחפז ואינו כותב האזכרה לשמה, ואפילו אמר נתכונתי, אנן סהדי שלא נתכוון. אבל באמת טעם זה אינו עיקר דא"כ אמאי כל הס"ת פסולה תפסל אותה יריעה ותו לא, ועוד דא"כ ס"ת שכתבו ממזר או גר חוץ מאותן פסוקים תתכשר. אבל

במרדכי שם כתב עוד טעם אחר, ממזר אינו מוציא רבים ידי חובתן וכל שאינו מוציא רבים י"ח פסול לכתוב. עוד נ"ל טעם דדמי לעבד ואשה וקטן שאינם חייבים במצות להכי פסולים לכתוב ס"ת, וה"נ גר וממזר יש כמה וכמה מצות שאין חייבים בהם, י"ל לפ"ז כל הס"ת פסולה בכל ענין.

באונס

כתב הרמב"ם (איסורי ביאה טו, א) אי זהו ממזר האמור בתורה זה הבא מערוה מן העריות, חוץ מן הנדה שהבן ממנה פגום ואינו ממזר, אבל הבא על שאר העריות בין באונס בין ברצון בין בזדון בין בשגגה הולד ממזר, ואחד זכרים ואחד נקבות אסורין לעולם שנאמר גם דור עשירי כלומר לעולם.

ועי' בשו"ת עונג יום טוב (סימן קכא) שמביא דברי הרמב"ם וכתב שמקורו מההיא דחגיגה (י, א) דמוקי ברייתא דרשב"מ דאמר "מעוות לא יוכל לתקון" זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר, דמיירי באונס דלא נאסרה על בעלה, ולהכי לא מקרי מעוות לא יוכל לתקון רק משום שהוולד ממזר ולא משום שנאסרה על בעלה, הרי שגם באונס הוולד ממזר.

היכא דליכא עבירה

אלא שכתב שעדיין יש להסתפק היכא ששניהם היו אנוסים, ואלו הוי אתי קמן לאמלוכי היינו מורים להם שאינם מחוייבים למסור עצמן למיתה על זה, כמו לר"י בע"ז (כז, ב) דסבר דאף בגילוי עריות צניעה יעבור ואל יהרג. וכן לדידן היכי דלא עביד מעשה, דג"כ יעבור ולא יהרג, כמ"ש התוס' ר"פ הבא על יבמתו, אי הוה הולד ממזר אם לא. ואף דביבמות (דף קי"ז) אמרינן באשה שהלך בעלה למדה"י הוולד ממזר מדאורייתא מן השני, אף שהיו שניהם שוגגים וניסת בהוראת ב"ד, התם גם הוראת ב"ד היה בטעות ע"י העד שהעיד על בעלה שמת. אבל היכי שהיו שניהם אנוסים ובהתירא קא עבדי מנלן שיהא הוולד ממזר.

וכתב להביא ראיה מהא דאיתא ביבמות (כב, ב) וחייב (הממזר) על מכתו ועל קללתו (של אביו), ופריך הש"ס אקרי כאן "ונשיא בעמך לא תאור" ומשני כשעשה תשובה. ואם נימא דאם בא על הערוה ושניהם היו אנוסים הוה הולד ממזר, לוקמי דמיירי בכה"ג דהוולד הוה ממזר, ומ"מ אביו ישראל כשר הוא דהיה אנוס בשעת מעשה. אבל טען דלאו ראיה הוא, דבל"ה הש"ס משני לה שפיר כשעשה תשובה, ואה"נ דהיה יכול לאוקמי בכה"ג.

אבל בכל זאת כתב דוודאי כח ממזרות שבוולד תליא בכח האיסור שיש בהאי ביאה, שהרי התוס' ביבמות (ט, א) הקשו על הא דפשיטא להש"ס בכל דוכתא דלר"ע חייבי לאוין לאו בני חליצה ויבום ניהו, ואמאי לימא עשה דחי ל"ת, וכן בסוגיא דפ"ק דיבמות משמע דאיצטריך קרא ד"עליה" לדחות אחות אשה מייבום, דאי לאו קרא ה"א דדחה עשה ל"ת, לפי שה"א שעשה דוחה ל"ת שיש בה כרת, וע"כ דאין הוולד ממזר כשבא ע"י ביאת דחיה עשה ל"ת, דאי הוה הוולד ממזר אין סברא שיהא הדין שיהא מותר לייבם ויהא הוולד ממזר להרבות ממזרים, אלא וודאי כיון דהל"ת נדחה אין הוולד ממזר דבהתירא קא עביד.

הצלת כלל ישראל

ומצאתי בשו"ת מנחת שלמה (תניינא סימן ככד) שתמה עליו דאטו אשת איש שזינתה להצלת כלל ישראל, וכהיא דאסתר, לא יהיה הולד ממזר, והרי גם נאסרה למרדכי אע"פ שהיה מצוה בלי שום סרך עבירה. ומסתבר דפקוה נפש עדיף טפי מעשה דוחה ל"ת, דהא נפיש רבוותא דס"ל לענין שבת דהותרה אצל סכנת נפשות ולא רק דחוויה, משא"כ בעשה דוחה ל"ת. ופשוט הוא דלמ"ד עכו"ם הבא על בת ישראל הולד ממזר אף גם בכה"ג הוא ממזר.

הראיה מאסתר יש לדחות על פי דברי מהרי"ק (קסו), שאע"פ שהיה היתר גמור נאסרה לבעלה, והטעם שאיסור לבעלה תלוי בשעה ש"מעלה מעל באשה", ואין מעילה אלא לשון שינוי, היינו דסכ"ס שינתה מבעלה לאיש אחר, אע"פ שהיה היתר גמור. משא"כ לענין ממזר יתכן שתלוי באיסור.

עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל

עוד כתב שם דמוכח מהתוס' דענין ממזרות לא תליא כלל בביאת איסור, דביבמות (טז, ב), הקשו למ"ד עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר וז"ל וא"ת בשלמא מעבד הוי ממזר דעבד איכא לאו, אלא מעכו"ם אמאי הוי ממזר ב"ד של שם גזרו ומדאורייתא ביאת היתר היא, וי"ל אע"ג דביאת היתר היא מדאורייתא בצנעא, מ"מ כיון דלא תפסי בה קדושין הוי ממזר וכו', א"נ מעכו"ם לא הוי ממזר אלא מדרבנן וכו', והראשון עיקר, הרי להדיא דלא תלוי כלל אם ביאתו לעולם היתה ע"י ביאת איסור או היתר, אלא תלוי רק בזה אם הוא בא ממי שקדושין תופסין בה או לא.

הזרעה מלאכותית

בשו"ת אגרות משה דן בכמה מקומות (אבה"ע ח"א סי' י, אבה"ע ח"ב סי' יא) בקשר לזריעה מלאכותית, דהיינו שלוקחים זרע הבעל או אחר ומכניסים אותו לרחם האשה, והיא מתעברת. אז השאלה האם יש כאן חשש ממזרות במקרה שלקחו זרע של יהודי.

וכתב הגרמ"פ שהולד הוא כשר, שממזרות הוא רק כשהיה ע"י ביאה. ואף שהולד ממזר אף באופן שדבקום נכרים זה בזו, שלא עברו על האיסור, משום שהיו אנוסים, (ודלא כהעו"ט) מ"מ היה זה דרך ביאה שהוא זנות, אבל בנתעברה ע"י שנכנס הזרע

של אחר במעיה באמבטי שנזכר בגמ', וכהא דעושין הרופאים בזמננו אינו ממזר, ואף שהיה זרע של אחד מקרוביה כגון מאביה וחמיה ואחיה. וכידוע שבן סירא נולד כן, ומפורש בט"ז (יו"ד קצה, ז), וכן בב"ח שהביא מהגהת סמ"ק בשם הר' פרץ דכיון דאין כאן ביאת איסור הולד כשר לגמרי, אפילו תתעבר מש"ז של אחר כי הלא בן סירא כשר היה. וכן משמע בב"ש (אה"ע א, י) ובח"מ (סק"ח).

וז"ל הט"ז מצאתי בהג"ה סמ"ק ישן בשם מהר"ר פרץ אשה נדה יכולה לשכוב אסדיני בעלה, ונזהרות מסדינים ששכב עליהם איש אחר פן תתעבר משכבת זרע של אחר. ואמאי אינה חוששת פן תתעבר בנדוטה משכבת זרע של בעלה ויהא הולד בן הנדה והשיב כיון דאין כאן ביאת איסור הולד כשר לגמרי, אפילו תתעבר משכבת זרע של אחר, כי הלא בן סירא כשר, היה אלא דמשכבת זרע של אחר קפדינן אהבחנה, וגזירה שמא ישא אחותו מאביו, כדאיתא ביבמות. ומכאן הוכיח הגרמ"פ שאין ממזרות אלא דרך ביאה.

נתעברה באמבטיה

מה שהביא מהח"מ והב"ש הכוונה למה שדנו לענין קיום מצות פרו ורבו. דיעויין בח"מ דיש להסתפק אשה שנתעברה באמבטי אם האב קיים פ"ו, ואם נקרא בנו לכל דבר. וכתב הב"ש דיש להביא ראייה ממש"כ בהגהת סמ"ק (הנ"ל) שאשה מוזהרת שאל תשכב על סדין ששכב עליהן איש אחר, פן תתעבר מש"ז של אחר, גזירה שמא ישא אחותו מאביו, נשמע דהוי בנו לכל דבר. עוד כתב הח"מ (ס"ק ו) שבלקוטי מהרי"ל נמצא שבן סירא היה בנו של ירמיה שרחץ באמבטי כי סירא בגימטריה ירמיה"ו. וז"ל ספר מהרי"ל (ליקוטים ג) אמר דבן סירא הוא הנולד מזרע ירמיהו, דבת ירמיהו היתה רוחצת אחר אביה באמבטי חמין וקלטת זרע אביה ונתעברה וילדה. והכל מעידין עליה מרוב חסידותה שלא זינתה, אך הסכימו הכל שבאמבטי שרחצה קלטה. והואיל דנולד מקליטת זרע בלא תשמיש קראו בן זרע. וכשיגדל ונתיידע לו היה בוש משמו והפכו שמו לקרא "בן סירא" בגימטריה ירמיהו.

ממשיך הגרמ"פ שמה שהביא באוצר הפוסקים (שם ס"ק מ"ב) בשם ספר בר ליואי ומנחת יחיאל שחולקין אינו כלום. ומה שהקשה דהולד ממזר אינו משום הנאת ביאה, הוא הבל דאף שאינו משום הנאת ביאה, אבל ודאי דוקא משום ביאה היא דהוא דבר האסור כדאיתא בלשון הגהת סמ"ק ואין לחוש לזה כלל.

ובמק"א כתב דמכיון שהאיסור הוא על מעשה הביאה לא שייך האיסור על זריקת זרע לגוף האשה שלא בביאה לא בעריות דקורבה ולא בערוה דא"א, וממילא ליכא ממזרות שהוא רק מצד מעשה הביאה שרק בזה נאמר בקרא באיסור אשת אב.

איסור לבעלה

עוד כתב שפשוט הוא שלא נאסרה לבעלה כיון שלא היה מעשה ביאה, אף אם לא היה נזכר זה, אבל הא גם מפורש זה בדברי רבותינו הב"ח והט"ז והב"ש (הנ"ל) והמל"מ (פט"ו מאישות ה"ד) שכולם הביאו מהגהת סמ"ק בשם הר' פרץ דהולד כשר, שכתב כיון דאין כאן ביאת איסור הולד כשר לגמרי אפילו תתעבר מש"ז של אחר, ולעיל מזה כתב המל"מ ואין ספק דלא נאסרה לבעלה משום דאין כאן ביאת איסור, ולית בזה שום חולק.

ושפיר כתבתי דמה שהביא באוצר הפוסקים בשם ספר בר ליואי ובשם מנחת יחיאל דחולקין וסוברין דהולד ממזר אינו כלום **דאין בכחם לחלוק על כל רבותינו אלה בלא מקור מסברא חיצונית** שבארתי שהוא כסותר כל ענין האיסור דעריות לפי דיני התורה המבוארים בגמ'. והוא הבל שכתבתי ע"מ שכתב במנחת יחיאל להקשות על הטו"א חגיגה (דף י"ד) שפשוט לו שם בנתעברה כלה מזרע של חמיה באמבטי והולידה בן שהוא כשר, דהא מה שהולד ממזר אינו משום הנאת ביאה, שקושיא זו ודאי הבל גמור אף אם היה גאון גדול כדכתבתי בתשובתי דודאי אינו משום הנאת ביאה אבל ודאי דוקא משום מעשה הביאה דהוא הדבר האסור ולא באמבטי שנתעברה בלא מעשה ביאה. וכן מש"כ בר ליואי להוכיח דאין הולד מתייחס אחר בעל הזרע דלא כהב"ש והמל"מ, מהא דלא משכחת שיהא זרע פסול מאכילה בתרומה רק בזרע זרעה ואם נתעברה באמבטי מיקרי בנו משכחת לה בזרע גרידא כשנתעברה באמבטי, דכיון דלא בא עליה לא מיפסלא והבן שהוא ממזר מאכילה, אע"כ דלא מיקרי בנו ולא בן כהן הוא, נמי הם דברי הבל דהא הם סוברים דהולד כשר כמפורש במל"מ וכן בב"ש כיון שהביא דברי הסמ"ק ובסמ"ק מפורש שהוא כשר ואיך הקשה עלייהו. ואין בזה ח"ו משום פגיעה בכבוד אדם גדול, כשאומרים על דבר שגגה שנפלטת מקולמסו שהוא הבל וכדמצינו גם לשון כזה בדברי רבותינו הראשונים בכמה דוכתי.

מה שנקט הגרמ"פ ש"אין בכחם לחלוק על כל רבותינו אלה בלא מקור מסברא חיצונית", כבר הביא בצי"א מקור בדברי הראשונים, והוא מה שהביא הברכ"י (אבה"ע סימן א, ז), שאחרי שהביא דרי הגהת סמ"ק כתב וז"ל ועוד מצאתי בקובץ ישן נושן כ"י על קלף מתשובות הראשונים, ובו פסקים למהר"ר שלמה מלונדון, כתב וז"ל, אין אשה יכולה לרחוץ ביום טבילתה במרחץ שרחץ בו בעלה שמא תתעבר ויהיה הולד בן הנדה, אך יכול האיש לרחוץ במרחץ שרחצה בו האשה. וזה נראה הפך מהגהת ה"ר פרץ הנזכר. ויש לחלק קצת.

מש"כ ויש לחלק קצת, ביארו דאולי חושש רק שמא תקלוט בנדתה, ולזה אפשר גם הר"פ מודה, דאם נקלט בנדתה הוי בן הנדה, דבן הנדה הוא דין באשה, ולא משום זרע אב. א"כ אע"פ שיש סמך גם להחולקים על הגרמ"פ, אבל אולי רק בנדה ולא בהזרעה מלאכותית.

האם עיקר איסור א"א הוא בזה שמוליד זרע

ע"ש בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"ב סי' יא) שעונה למי שתקף אותו ונתן לו תוכחה משום "שלפי דעתו" נדמה לו שתשובות הגרמ"פ יגרמו איזה פרצה בטהרת וקדושת יחוס כלל ישראל. וכתב ניכר ממכתבו שהיה סבור שיהיה לו קפיידא על דברי התוכחה שלו, וכתב אדרבה נרגש מזה שנמצאים אנשים בעלי רוח שאינם יראים ולא מתביישים מלומר תוכחה. **אבל האמת שאין בדברים שכתבתי ושהוריתי שום דבר שיגרום ח"ו איזה חלול בטהרת וקדושת ישראל אלא תורת אמת מדברי רבותינו הראשונים, והערעור של כתר"ה על זה בא מהשקפות שבאים מידיעת דעות חיצוניות שמבלי משים משפיעים אף על גדולים בחכמה להבין מצות השי"ת בתוה"ק לפי אותן הדעות הנכזבות אשר מזה מתהפכים ח"ו האסור למותר והמותר לאסור, וכמגלה פנים בתורה שלא כהלכה הוא.** והגרמ"פ כותב על עצמו וז"ל ואני ב"ה שאיני לא מהם ולא מהמונם, וכל השקפתי הוא רק מידיעת התורה בלי שום תערובות מידיעות חיצוניות, שמשפטיה אמת בין שהוא להחמיר בין שהוא להקל. ואין הטעמים מהשקפות חיצוניות וסברות בדויות מהלב כלום אף אם להחמיר ולדמיון שהוא ליותר טהרה וקדושה.

ובהמשך דבריו מבואר על מה היה הדיון, שכתב לו הגרמ"פ שדבר ברור ופשוט שאיסורי עריות הם במעשה הביאה ואינו משום הזרע שיוולדו מזה, דלכן אין שום חלוק בהאיסורים בין ראויה להוליד ובין אינה ראויה להוליד כעקרה ואילונית, וכן אף שלא כדרכה, שאף בכל אשה לא שייך שיוולדו מזה נמי הוא באותן האיסורים עצמם ובהעונשין שנאמר בהן. ואף באיסור אשת איש שנאמר בקרא "לא תתן שכבתך לזרע", שהוא מקום לרשעים לטעות שהאיסור הוא רק משום שתלד מזה כדהביא האבן עזרא בפירושו שכתב "ואשר גברה תאוות יצרם על דעת לבם תעו בפירוש לזרע, הוא טעות גמור שטועין רשעים בכוונה להתיר איסור א"א החמור מאד כשאינה ראויה לזרע, כי הדין הוא שלא שייך כלל האיסור לענין הולדה מזה אלא שהוא איסור על הביאה בכל אופן שהוא אף בעקרה ואילונית ואף בשלא כדרכה, ולזרע שנאמר בקרא הוא לדרשא למעט משמש באבר מת למ"ד משמש מת בעריות פטור, ולמ"ד חייב הוא למעט משמש מתה. ומה שנעשה הולד ממזר הוא מקרא אחרינא משום שהיא ערוה דחיי"כ וחייבי מיתת ב"ד כדאיתא ביבמות (מט, א), אבל אם לא היתה בחיוב כרת ומיתת ב"ד לא היה הולד ממזר, וא"כ לא שייך כלל לומר שבשביל הזרע שתלד הוא האיסור. ואדרבה האבן עזרא שדרכו לפרש הקראי גם לפי פשוטם לבד דרשת חז"ל בגמ', מפרש שאמר הכתוב לזרע שטעמו אפילו לזרע הנה היא אסורה עיין שם.

דברי הרמב"ן באיסור א"א

וראיתי בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ג סי' כז פ"א) שג"כ חולק בתקיפות על הפסק של האגר"מ, ובין הדברים הביא דברי הרמב"ן (ויקרא יח, כ) עה"פ "ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע", וז"ל אמר ר"א כי המשגל לשלשה חלקים נחלק, האחד לפריה ורביה, והשני להקל מלחות מלאות הגוף, והשלישי לתאוה הנמשלת לתאוות הבהמות. ואמר הכתוב "לזרע", וטעמו אפילו לזרע, והנה היא אסורה לגמרי. ואפשר שאמר "לזרע", להזכיר טעם האיסור, כי לא יודע הזרע למי הוא ויבאו מזה תועבות גדולות ורעות לשניהם. ולא הזכיר זה בעונש (להלן כ, יח), כי אפילו הערה בה ולא הוציא זרע יתחייב, ולכך אמר (במדבר ה, יג) ושכב איש אותה שכבת זרע, כי בעבור הזרע תהיה קנאתו, וכן בשפחה חרופה (להלן יט, כ) הזכיר שכבת זרע, כי האסור בעבור שיווליד זרע מן השפחה.

והנכון בעיני, כי בעבור היות אשת עמיתו אסורה לו לגמרי לא ינקה כל הנוגע בה, הוצרך לומר "לזרע", שאם אמר "לא תתן שכבתך" בלבד היה נראה שיהיה אפילו השוכב עמה לחבק ולנשק, וכאן בחייבי כריתות יזהיר, על כן הוצרך להזכיר שכבה לזרע לפרש כי במשגל יזהיר. והוא הטעם בשפחה חרופה שהיא כאשת איש. ורבותינו דרשו באשת איש למעט משמש באבר מת, ואמרו בשפחה חרופה שאינו חייב אלא בגומר ביאתו, כמו שמפורש ביבמות (גה, א).

וכתב הצי"א שטעם זה של הרמב"ן מסייע לצידוד דברינו שהאיסור הוא גם על נתינה של זרע לחוד, כי לא יודע הזרע למי הוא ויבאו מזה תועבות גדולות ורעות לשניהם.

וגם האגר"מ מתייחס להרמב"ן וז"ל ולכן ברור שאף מש"כ הרמב"ן שאמר לזרע להזכיר טעם באיסור כי לא יודע הזרע למי הוא, ח"ו שיעלה על דעתו שזוהו טעם האמת וליתן יד לפושעים הרשעים שהזכיר האבן עזרא. וגם איך אפשר שיהיה זה טעם הקרא האיסור הבחנה הוא רק איסור מדרבנן, וזרעו מיוחס אחריו הוא רק מדרבנן. אלא שהזכיר שיש עוד חומר בערוה דא"א אף שזה לא מעלה ולא מוריד לענין האיסור והעונש, ולהוציא מדעת הרשעים סמך על מש"כ תיכף ולא הזכיר זה בעונש כי אפילו הערה בה ולא הוציא זרע יתחייב, ובזה מראה הרמב"ן שאין הכוונה בהאפשר שכתב לטעם האיסור כי אם היה זה ענין האיסור לא היה מתחייב ואין לומר דבהעונש נאמר איסור חדש דהא אין עונשין אא"כ מזהירין.

וכן חזינן שכל מש"כ הרמב"ן שם אינו להלכה ולטעם ממש, דכתב ולכן אמר בסוטה ושכב איש אותה שכבת זרע כי בעבור הזרע תהיה קנאתו, שהוא היפוך מדברי הגמ' שם שהקרא מחדש שאף כשהבעל קינא לה דרך אברים לא נאסרה עליו בזה, סד"א בקפיידא דבעל תלה רחמנא והא קא קפיד קמ"ל קרא דש"ז שדוקא בביאה נאסרה, אבל בביאה נאסרה אף שלא היה הוצאת זרע ואף שלא כדרכה כמפורש שם.

הרי חזינן שהרמב"ן לא כתב זה להלכה, ולולא דמסתפינא הייתי אומר שמואפשר עד והנכון אינו מדברי הרמב"ן אלא איזה תלמיד טועה כתב זה, אבל בכל אופן אין זה להלכה וגם לא לטעם האיסור שכיון שאין זה להלכה הרי בהכרח שהטעם אינו אמת, אלא אם הם דברי הרמב"ן מוכרחין לומר שכתב שיש עוד חומר. והרמב"ן עצמו הא מסיק שהנכון שבא הכתוב לפרש כי במשגל יזהיר ולא בחבוק ונשוק, אף שגם זה לא מובן לאיזה צורך היה לרבינו הרמב"ן לפרש שלא כדמפרש בגמ' והביא שם בעצמו, אבל מ"מ בדבריו אלה בטל מש"כ ב"ואפשר" לעיל מזה.

שיטת הגרשז"א

הגרשז"א (הנ"ל) אחרי שהוכיח דלא כהעו"ט שממזרות אינו תלוי באיסור, כתב שכמו כן בהזרעה מלאכותית אע"ג דליכא כלל שום ביאה, כמו דלא מקשינן לאנוסת אביו להצריך דוקא ביאת איסור, כך אין להצריך שיצירתו של הולד תהיה דוקא ע"י ביאה כדרך כל אדם ולא ע"י הזרעה מלאכותית, דמהיכ"ת נימא שלענין ביאת איסור לא קפדינן שיהא דומיא דאנוסת אביו ורק לענין עצם מעשה הביאה הוא דקפדינן שיהיה דומה להזרה של אנוסת אביו,

ע"ש שהא דהביאו ראייה מרבינו פרץ, י"ל שרבינו פרץ סובר כתירוץ השני שבתוס', או יסבור כמו"ש האב"מ (סי' ט"ז) דגם בעכו"ם הבא על בת ישראל איכא שפיר עבירת לאו של "בתך לא תתן לבנו", וכמו שרצו התוס' לומר כן בקדושין (עה, ב), משא"כ לפי מש"כ התוס' שהתירוץ הראשון הוא עיקר שפיר נראה דהולד ממזר, משום שאינו תלוי באיסור.

אם בעל הזרע הוא גוי

עוד דן שם הגרשז"א זצ"ל דין הזרעה מלאכותית מנכרי לתוך גופה של ישראלית. וע"ש שכתב שלמותר הוא להרבות דברים על הכיעור והזוהמה שבדבר זה, וכמש"כ החנוך (הנ"ל) "ואין ספק כי טבע האב צפון בבן", וגם אמרו "כי תולדת הרע בבנים התחלתה תהיה מהמוליד", ואפשר שנכון להרחיק מן הכיעור ולא לדון כלל בדבר שיכול ח"ו לגרום להכניס זרע מרעים בכרם ה' בית ישראל. אך היות ובשביל רוב הנשים הבאות לשאול על כך והנכונות לפעולה זו הרי זה ממש שאלת חיים, כיון שאי אפשר לעשות ההזרעה מישראל, כי אף אם לא נאמר כדברינו שהולד ממזר מ"מ אסור לעשות כן בגלל החשש של אה נושא אחרות וכדומה, ולכן כל זמן שחכמי הדור לא גזרו איסור ברור על כך, מוטל עלינו לברר מצד ההלכה אם מותר או אסור.

עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל

ידוע שכבר הוכרע הדין דעכו"ם הבא על בת ישראל בין פנויה ובין אשת איש הולד כשר, ואין צריך גירות, ראה באוה"פ (סי' ד' אות י'), אך פסק השו"ע (אה"ע ד, יט) שהולד פגום לכהונה ונמצא דיש לחשוש שמא תלד בת ותינשא לכהן באיסור. ואף שהרי"ף והרמב"ם פליגי וס"ל דכשרה לכהונה כמבואר שם בשו"ע, מ"מ כתב העמודי אור (סי' ג' אות ח) דבאשת איש לכו"ע הבן או הבת פגומים לכהונה.

אבל כתב הגרשז"א זצ"ל דבהזרעה מלאכותית אפילו באשת איש גם להשו"ע אין הולד פגום, דהנה דבר זה מסתבר דגרופה שנתעברה באמבטי מזרע כהן אינה מתחללת בכך, כיון שכל הענין של חלולות הוא דבר הנעשה בגוף האשה ולכן בעיני דוקא שכיבת אדם, וכן כתב הבני אהובה בפט"ו מאישות להוכיח לענין נתעברה באמבטי מהגמ' בחגיגה.

וכ"כ בשו"ת אג"מ (אבה"ע ח"א סימן י) שאם הולד תהיה בת יש לצדד להתירה לכהונה, שהרי שיטת הרי"ף שהולד מעכו"ם הבא על בת ישראל כשרה לכהונה, ואף להשו"ע שפסול לכהונה הרי הכא יש ספק להח"מ שמא אין שייך כלל לבעל הזרע שלא נקרא בנו, ואף שיותר נוטה כהב"ש שהוא בנו, וא"כ הכא אולי נחשב שהוא זרע של עכו"ם אף שלא מתייחס אחריו, הרי יש כאן קצת ספק שמא הוא של יהודי, ואף שהוא מיעוט הוי בצרופ שניהם כספק גמור וכיון שמסיק הב"ש שבדיעבד אין מוציאין אם ניסת לכהן אין לאוסרה לזו שהוא ספק גם להשו"ע אף מלינשא לכתחלה. עוד כתב שאף ולד בת ישראל מעכו"ם שפסולה לכהונה הוא נמי דוקא כשהיה דרך ביאה שהוא איסור ולא מאמבטי, ולכן אף לכהונה אין לפוסלה.

האם יש "חששות" היכא שבעל הזרע הוא גוי

בשו"ת אג"מ (אה"ע ח"א סימן עא) דן האם מותר לכתחילה להזריעה באשה זרע של אחר, (במקרה שבעל היה חולה ולא היה אפשרי שיוליד). וכתב שדין זרע אחר מפורש לאיסור בט"ז (הנ"ל) שהביא משם הר"ר פרץ שאשה צריכה ליהרר מלשכוב אסדינים ששכב עליהן איש אחר פן תתעבר משכבת זרע של אחר, הרי חזינן שאסור לאשה להתעבר מזרע של אחר אפילו שלא בביאה שהולד כשר. אבל מכיון שהטעם מפורש שם שהוא מדין גזירה שמא ישא אחרותו מאביו, יש להתיר בזרע של נכרי שכיון שהולד יהיה ישראל כיון שאמו ישראלית אין לחוש לכלום, דאין לו יחוס להאב הנכרי אף אם היה דרך ביאה, וכ"ש כשאינו דרך ביאה.

ואם יש ספק שמא גם בעלה יתרפא בתוך ג' חדשים לזריקת זרע של הנכרי במעיה תפרוש מבעלה ג' חדשים. ואם הרופאים אומדין שלא אפשר שיתרפא בתוך ג' חדשים לא תצטרך לפרוש מבעלה, כי לא פלוג ליכא בזה דהוא מלתא דלא שכיחא ואינו בכלל הגזירה דדרך ביאה. וגם יועיל מה שהזרע יהיה משל נכרי אף להסוברים דמזרע אחר הוא ממזר גם בלא ביאה, עיין באוצר הפוסקים ס"ק מ"ב שהביא כן בשם ספר בר ליואי, אף שפשוט שאין שיטתו כלום נגד הר"ר פרץ וסוברין כן גם הב"ח והט"ז והח"מ והב"ש, אבל של נכרי אף לשיטתו הרי אף מביאת נכרי הלכה שאין הולד ממזר. ולכן יש להתיר בשעת הדחק גדול ומצטערים מאד בהשתוקקם לולד, לזרוק להאשה במעיה זרע של נכרי דוקא. ומסתבר שאף סתם זרע יש לתלות שהוא של נכרים כי רוב אלו שמוציאין זרעם לזה הם נכרים, לבד מה שבמהדינה הם רוב עכו"ם הרי ביחוד בהוצאת זרע שהוא דבר איסור הרי אין להחשיב חלק גדול מישראל מעושין זה אלא רק אלו שאינם שומרי תורה שלכן הוא מיעוטא דמיעוטא מישראל ויש למיזל בתר רובא שהם מנכרים, ואם אפשר להודע בברור שהוא של נכרים טוב לשאול על זה.

שמא ייבם אשת אחיו מאמו או יוציא אמו לשוק

אמנם בשו"ת מנחת שלמה (שם) דן שאף דהחשש של שמא ישא אחותו מאביו לא שייך בעכו"ם דאינו מתיחס כלל אחריו, מ"מ עדיין נשאר שתי החששות שאמרו בגמ' יבמות (מב, א) שמא ייבם אשת אחיו מאמו, ויוציא את אמו לשוק. תכתב שהחשש שיוציא את אמו לשוק לא שייך בנ"ד. שהרי הנדון הוא באשה כשרה שבאה לפנינו לשאול אם מותר לעשות כן או לא ואינה רוצה כלל לעבור על דברי תורה, וכיון שכן מהיכ"ת נחשוד בה שתינשא לשוק בלא חליצה. ואף דפעמים שהיבם קטן או נסע למדינת הים וכדומה בכה"ג שלא תוכל לחלוץ, ואז אפשר שלא תוכל לעמוד בנסיון ותינשא לאחריהם בחשבם שיש לה בן ואינה זקוקה כלל לחליצה. וגם יתכן שתתבייש אח"כ לגלות האמת שבנה הוא לא מבעלה אלא מעכו"ם, מ"מ נראה שאין אנו יכולים להוסיף על גזירות חז"ל, ולא מצינן דחיישי להכי אלא בכה"ג שכך הוא האמת דלא ידוע ממי הוא הולד, אבל בכה"ג שהאשה יודעת והיא אשה כשרה מנין לנו לחדש מעצמנו גזירה לחוש דשמא תתבייש לגלות הדבר וגם לא תוכל לעמוד בנסיון ותינשא לשוק בלי חליצה, הרי כללא הוא דבגזירת חז"ל אין לנו אלא מה שגזרו בפירוש ואין להוסיף גזירות שלא נזכרו בש"ס.

דעת האדמו"ר מסאטמאר

כידוע יצא הקצף של האדמו"ר מסטמר "רבי יוליש" זצ"ל נגד הפסק של האגר"מ, וראיתי בספר אוצה"פ (בהשמטות לכרך ט ס' כ אות יא) שמביאים תשובתו שנדפס בירחון "המאור" (אב תשכ"ד), ועי"ש שס"ל שא"א שהובא בה באופן מלאכותי זרע איש אחר נאסרה לבעלה והולד ממזר.

והא דדימו הפוסקים להיא דר"פ הובא בט"ז, כתב שאינו דומה כלל, שהתם הוי כמתעסק בעלמא, ולכן אין הולד ממזר, משא"כ בנ"ד שבשאל נפשה מכניסה זרע אחר, א"כ אין ראייה כלל משם. ומזה שר"פ היה צריך להביא ראייה מבן סירה מבואר שבלי ראייה אין להיתר, א"כ בנ"ד הרי אין ראייה משם.

עוד הביא שם מהרמב"ן (הנ"ל) והחינוך שטעם האיסור הוא משום שלא נדע מי האבא. והגם שיש מחלוקת אי דרשינן טעמא דקרא, אבל היכא שהטעם מפורש בקרא לכו"ע דרשינן טעמא דקרא, א"כ לפי הרמב"ן הרי הטעם מפורש. א"כ אפילו אם היה מפורש ברבינו פרץ שאין בעיא עם הולד, אבל א"א להכריע נגד הרמב"ן והחינוך.

ועל מה שכתב האגר"מ שהיכא שלא נודע מי בעל הזרע יש לסמוך על רוב, כתב שהרי בעיקר גזירת הבחנה הרי לא הלכו אחר הרוב, א"כ אין לסמוך על רוב עכו"ם. והטעם על דרך ההיא דקידושין (עג, א) על גזירה שמא ישא אחותו דלא שכיח, "אלא מעלה עשו ביוחסין".

עוד כתב שאף דלא שייך הטעם שמא ישא אחותו וכו', אבל קיים שאר החששות, דהכי איתא ביבמות (מב, א) אמר רב נחמן אמר שמואל משום דאמר קרא "להיות לך לאלקים ולזרעך אחרריך" - להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני. מתיב רבא לפיכך גר וגזירת צריכין להמתין ג' חדשים, הכא מאי להבחין איכא, ה"נ איכא להבחין בין זרע שנזרע בקדושה לזרע שלא נזרע בקדושה, רבא אמר גזירה שמא ישא את אחותו מאביו וייבם אשת אחיו מאמו ויוציא את אמו לשוק ויפטור את יבמתו לשוק. ופרש"י שאין השכינה שורה אלא על הוודאים שזרעו מיוחס אחריו, והכי נמי קיימא לן בנדריים (כ, ב) "וברותי מכם המורדים והפושעים ביי" - אלו בני ערבוביא. עי"ש שאם היכא שלא המתנה ג' חדשים, ולכן לא יודעים מי האב אע"ג דהוי כשר, ובגר ואשתו שנתגיירו, שידועים מי האב אלא שלא יודעים זמן הזריעה, והוי ספק ישראל ספק גוי, ונחשב ל"ערבוביא", כ"ש בנ"ד שלא יודעים מי האב, ואם הוא מזרע ישראל או גוי.